

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Лебедик Л. В.

Актуальність проблеми розвитку в умовах війни ключових компетентностей майбутніх фахівців позашкільної освіти викликана потребами практики, адже споживач сфери позашкільної освіти орієнтований і на якісне навчання, і на комфортну атмосферу закладу позашкільної освіти, першочергового значення набуває питання забезпечення цих закладів висококваліфікованими педагогами. Від ключових компетентностей педагогічних працівників прямо залежить задоволення інтересів і потреб споживачів освітніх послуг, а отже, заклад позашкільної освіти буде мати стабільну репутацію та позитивний імідж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми розвитку ключових компетентностей майбутніх фахівців позашкільної освіти, показав популярність її у вітчизняних дослідженнях (Н. Білик [3], А. Бойко [15], Л. Бондар [15], В. Вербицький [15], С. Дудко [17, с. 332–338], В. Зелюк [3], М. Кириченко [3], А. Корнієнко [15], Л. Королюк [2, с. 360–366], Т. Кречотіна [15], В. Кулько [17, с. 332–338], О. Липецький [15], О. Литовченко [15], О. Любич [15], В. Маринич [15], В. Мачуський [15], Н. Перепелиця [15], В. Пилипенко [3], О. Просіна [15], Г. Пустовіт [15], В. Різник [17, с. 332–338], З. Рябова [3], Н. Сидоренко [15], В. Стрельников [12, с. 47–52; 13, с. 25–33; 14, с. 270–275; 17, с. 332–338], Л. Тихенко [15] та ін.). Водночас, аналіз досліджень, проведений у наших працях із означеної проблематики [2, с. 360–366; 3, с. 162–175; 4, с. 131–135; 5, с. 55–70; 6, с. 119–128; 7, с. 11–14; 8, с. 240–244; 9, с. 80–83; 12, с. 47–52; 17, с. 332–338 та ін.] показав необхідність вироблення системних знань з розвитку ключових компетентностей фахівців позашкільної освіти.

Аналіз практики підготовки майбутніх фахівців у вищій школі України вказує на важливість забезпечення запиту суспільства на педагогів позашкільної освіти за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями. Але якість підготовки педагогів позашкільної освіти бажає бути кращою. Вишам варто переосмислити підходи до їхньої професійної підготовки, беручи до уваги потреби закладів позашкільної освіти в умовах війни та зростання вимог до ключових компетентностей цих фахівців. Інновації у діяльності педагогів позашкільної освіти ще недостатньо досліджуються вітчизняними

науковцями, а також не досить повно відображені у програмах підготовки майбутніх педагогів з позашкільної освіти.

Мета дослідження: визначити зміст ключових компетентностей педагогів закладів позашкільної освіти, які мають складати основу освітніх програм підготовки здобувачів магістерського рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглядаємо ключові компетентності як необхідні фахівцю для підвищення особистісного потенціалу й розвитку, розширення можливостей активного громадянства, соціальної інтеграції, подальшого працевлаштування. Ці компетентності розвиваються у процесі навчання і професійної підготовки протягом усього життя (шляхом формального, неформального й інформального навчання) [10]. Усі ключові компетентності є однаково важливими, адже кожна сприяє успішності в соціумі. Компетентності застосовуються у різних контекстах, комбінаціях, переплітаються, поєднуються (розвиваючи компетентності, пріоритетні для якоїсь життєвої сфери, одночасно сприяємо розвитку важливі для інших [10].

У дослідженні ми керуємося рішенням Європейського парламенту й Ради Європейського Союзу, які схвалили для навчання протягом життя Рамкову програму оновлених ключових компетентностей (17 січня 2018 року). Цей список ключових компетентностей виглядає так: а) грамотність – Literacy competence; б) мовна компетентність – Languages competence; в) математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії – Mathematical competence and competence in science, technology and engineering; г) цифрова компетентність – Digital competence; д) особиста, соціальна і навчальна компетентність – Personal, social and learning competence; е) громадянська компетентність – Civic competence; є) підприємницька компетентність – Entrepreneurship competence; ж) компетентність культурної обізнаності та самовираження – Cultural awareness and expression competence [5, с. 55–70; 6, с. 119–128; 10].

Щодо підготовки фахівців гуманітарної сфери, зокрема, педагогів закладів позашкільної освіти, найбільш актуальними є «особиста, соціальна і навчальна компетентність», «громадянська компетентність» і «культурна обізнаність та самовираження». Коротко охарактеризуємо їх суть і значення для професійного розвитку цих педагогів [5, с. 55–70; 6, с. 119–128; 10].

«Особиста, соціальна і навчальна компетентність» педагога є здатністю усвідомлювати внутрішні стани, ефективно управляти часом, інформацією, співпрацювати з іншими людьми, залишатися стійкими і керувати власним навчанням та кар'єрою. Включає здатність справлятися з невизначеністю та складністю, учитися вчитися, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя, співпереживати і вирішувати конфлікти [6, с. 121; 10].

Основні знання, вміння, навички, ставлення, пов'язані з цією компетенцією: а) знання компонентів здоров'я розуму, тіла і способу життя; б) вміння бути стійкими і здатними впоратися з невизначеністю та стресом; в) особистісні навички включають здатність виявляти свої можливості, концентруватися, справлятися зі складністю, критично аналізувати ситуації та приймати рішення; г) для успішних міжособистісних відносин та соціальної участі важливо розуміти кодекси поведінки та правила комунікації, прийнятні в різних суспільствах та середовищах; д) соціально важливим є вміння конструктивно спілкуватися в різних середовищах, співпрацювати в командах, вести переговори, що передбачає толерантність, висловлення своєї та розуміння точок зору інших людей, а також здатність формувати і підтримувати упевненість і співчуття [5, с. 58; 10].

Навчальна компетентність включає: а) знання стилів сприйняття і стратегій навчання, своїх здібностей і потреб розвитку; б) знання різноманітних способів розвитку своїх здібностей через доступні засоби освіти, які підтримують базове навчання, професійну підготовку та можливості кар'єрного зростання; в) здатність навчатися та працювати і спільно, і автономно, організувати та наполегливо здійснювати навчання, оцінювати прогрес і результати навчання; г) вміння шукати підтримки, коли це доречно, ефективно керувати кар'єрою та соціальними взаємодіями [6, с. 121; 10].

Особиста, соціальна і навчальна компетентності базуються на позитивному ставленні до особистого, соціального, фізичного благополуччя та навчання протягом усього життя. Компетентності включають позитивне ставлення до співпраці, повагу до інших, наполегливість, цілісність, готовність до подолання упереджень та пошуку компромісів [5, с. 58].

Важливими є вміння визначати і ставити мету, мотивувати себе, розвивати стійкість та впевненість, продовжувати навчатися протягом усього життя, аналізувати і вирішувати проблеми. Це підтримує і процес навчання, і здатність індивідуума долати перешкоди [6, с. 121].

«Громадянська компетентність» є здатністю діяти як відповідальні громадяни і брати участь у соціальному житті повною мірою [5, с. 59].

Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з громадянською компетентністю: а) розуміння базових ідей, пов'язаних з індивідуумами, групами, організаціями, суспільством, економікою та культурою; включає усвідомлення цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів, а також сталого розвитку, зокрема кліматичних та демографічних змін на глобальному рівні та їхніх основних причин; важливим є також усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних

суспільств і народів; б) здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми в суспільних інтересах, зокрема щодо сталого розвитку суспільства; навички критичного мислення і конструктивної участі у діяльності громади та у прийнятті рішень на всіх рівнях – від місцевого і національного до європейського та міжнародного; в) основою відповідального та конструктивного ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини; передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище; г) інтерес до політичних та соціально-економічних подій та міжкультурного спілкування має бути основою для подолання упереджень, пошуку компромісів та забезпечення соціальної справедливості і правосуддя [6, с. 121; 10].

«Культурна обізнаність та самовираження» є розумінням і повагою до того, як ідеї і сенси у різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з цією компетентністю: а) знання місцевих, національних, європейських та світових культур, зокрема мов, спадщини, традицій, культурних продуктів; б) розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією в письмових, друкованих та цифрових текстах, театральних виставах, фільмах, танцях, іграх, мистецтві, дизайні, музиці, ритуалах та архітектурі, а також у гібридних формах; в) навички передбачають здатність виражати та інтерпретувати з емпатією образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва і формах культури; г) відкритість до різноманітності культурного самовираження, повага до нього, а також дотримання етичних норм та відповідальність щодо інтелектуальної та культурної власності; д) цікавість до світу, відкритість, готовність брати участь у культурному досвіді [5, с. 59–60; 10].

Як бачимо, акцент в сучасному суспільстві робиться саме на ключових компетентностях. Ключові компетентності є визначальними, адже вони відповідають умовам реалізації, не є обмеженими чи занадто специфічними, а універсальними. За належної підготовки педагогові легше надавати перевагу розвитку ключових компетентностей «широкого спектру», які він буде здатним проявити у різних професійних ситуаціях і умовах [6, с. 122].

Оновлений список ключових компетентностей не є вичерпним і остаточним. До ключових (загальних) компетентностей майбутніх педагогів позашкільної освіти, згідно освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю

011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, віднесені такі: ЗК1.Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу; ЗК2.Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ЗК3.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; ЗК5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації; ЗК6.Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми; ЗК7.Здатність до міжособистісної взаємодії; ЗК8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо; ЗК9.Здатність працювати в міжнародному контексті; ЗК10.Здатність проводити дослідження на відповідному рівні [11].

Висновки. Засвоєння ключових компетентностей базується на практичній професійній діяльності майбутніх педагогів позашкільної освіти, що і стверджують представники усталених теорій навчання (Дж. Дьюї, Г. Костюк, Дж. Брунер, Ж. Піаже та ін.). Щоб навчитися працювати у закладі позашкільної освіти, слід почати працювати в ньому, навчитися спілкуванню – треба спілкуватися, навчитися творчості – треба вирішувати нестандартні, творчі завдання, реальні професійні проблеми.

Виокремлений нами зміст ключових компетентностей педагогів позашкільної освіти суттєво забезпечує педагогічні акценти на їх розвитку у процесі їхньої професійної підготовки. Проведене дослідження повністю не висвітлює проблеми, тому є необхідність у подальшому пошуку й удосконаленні шляхів розвитку ключових компетентностей педагогів позашкільної освіти, адже відсутність науково обґрунтованих досліджень цієї актуальної проблеми не дає можливості виробити стратегічні перспективні освітньо-професійні програми підготовки кваліфікованих педагогів позашкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Класифікатор професій ДК 003:2010 із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 4 березня 2016 року № 394 (зміни, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 4 березня 2016 року № 394, набирають чинності з 1 березня 2016 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

2. Корольок Л. С., Лебедик Л. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації. *Зб. наук. статей магістрів. Факультет товарознавства, торгівлі та маркетингу. Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу.* Полтава : ПУЕТ, 2019. 425 с. С. 360–366. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/9152>

3. Лебедик Л. В. Григорій Сковорода – джерело розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти. *Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога-новатора* : колект. наук. монографія / за заг. та наук. ред. д-ра пед. наук Н. І. Білик; редколегія : В. В. Зелюк, М. О. Кириченко, В. В. Пилипенко, З. В. Рябова та ін. Полтава; Київ: ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. 542 с. С. 162–175. DOI: <https://doi.org/10.33272/M2023-1> URL: http://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozdzily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/monografiia_skovoroda_2023.pdf

4. Лебедик Л. В. Компетентнісний підхід до визначення вимірників професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремова. Суми, 2023. 404 с. С. 131–135. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/21346>

5. Лебедик Л. В., Новописьменний С. А. Формування ключових компетентностей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти – керівників гуртків фізкультурно-спортивного напрямку. *Рухова активність і здоров'язбереження людини*. Монографія; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2024. 680 с. С. 55–70.

6. Лебедик Л. В. Розвиток ключових компетентностей майбутніх фахівців мистецтва і позашкільної освіти. *Ukrainian professional education*. 2023. № 14. С. 119–128. URL: <https://upecnpu.pnpu.edu.ua/article/view/300237/292746>

7. Лебедик Л. В. Формування загальних і професійних компетенцій майбутніх викладачів економіки. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (171). С. 11–14.

8. Лебедик Л. В. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів для закладів позашкільної освіти. *Лише той Учитель, хто живе так, як навчає* : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю, присвяченої Всесвітньому дню філософії (Полтава, 17 листоп. 2022 р.) / уклад. : Л. Литвинюк, М. Чиркова. Полтава : ПАНО, 2023. 298 с. С. 240–244. URL: <http://pano.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>

9. Лебедик Л. В. Шляхи розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 трав. 2023 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини

«Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПІЕП, 2023. 430 с. С. 80–83. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/22124>

10. Освіта на основі життєвих навичок. URL : <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

11. Освітньо-професійна програма «Позашкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. URL : https://drive.google.com/file/d/1J7KfIdoZ8x44RCpzFqSSrCSa9dW_RAc-/view

12. Стрельніков В. Ю., Лебедик Л. В. Формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3 (198). С. 47–52. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/232379/232956>

13. Стрельніков В. Ю. Модель професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОПППО : Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. Вип. 2. Полтава : ПОПППО, 2012. С. 25–33.

14. Стрельніков В. Ю. Модель якостей викладача як проектанта технологій освіти дорослих. *Витоки педагогічної майстерності*. Зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія : Педагогічні науки. Полтава : АСМІ, 2012. Вип. 10. С. 270–275. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/524>

15. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / В. В. Вербицький, Л. М. Бондар, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, Т. М. Кречотіна, О. В. Литовченко, О. П. Липецький, О. І. Любич, В. Л. Маринич, В. В. Мачуський, Н. В. Перепелиця, О. В. Просіна, Г. П. Пустовіт, Н. Ю. Сидоренко, Л. В. Тихенко ; за ред. В. В. Мачуського. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

16. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning [Electronic resource]. Available at: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>

17. Riznyk V., Kulko V., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V. Innovative methods in the design of the pedagogical process, based on constructive efficiency. *Revista Conrado*. 2024. № 20(97). P. 332–338. URL : <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3664>